

РОЗДІЛ 8 СУДОУСТРІЙ; ПРОКУРАТУРА ТА АДВОКАТУРА

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.66.39>
УДК: 343.61

АДВОКАТУРА ЯК ІНСТРУМЕНТ РЕАЛІЗАЦІЇ ОСНОВОПОЛОЖНОГО ПРАВА ОСОБИ НА ПРОФЕСІЙНУ ПРАВОВУ ДОПОМОГУ

Бадзелюк П.П.,
*здобувач кафедри конституційного права
та порівняльного правознавства
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Бадзелюк П.П. Адвокатура як інструмент реалізації основоположного права особи на професійну правову допомогу.

Дана стаття присвячена дослідженню питання реалізації основоположного права особи на професійну правову допомогу крізь вектори впливу інституту адвокатури, ролі правозахисного інституту в механізмі реалізації такого права та його місця в суспільному житті.

Ефективна система здійснення правосуддя передбачає не лише незалежну та неупереджену судову систему, а й незалежну юридичну професію. Адвокати відіграють важливу роль у забезпеченні доступу до правосуддя. Вони сприяють взаємодії між фізичними та юридичними особами та судовою владою, надаючи юридичні поради своїм клієнтам та представляючи їх перед судовими органами. Без допомоги адвоката право на справедливий судовий розгляд та право на ефективний засіб захисту були б безповоротно порушені.

Так, адвокатура в механізмі захисту прав і свобод особи та громадянина є одним із засобів самообмеження державної влади шляхом створення та активного функціонування незалежної правозахисної установи, яка є активним суб'єктом процесу реалізації основоположних прав громадян. Основна конституційна функція держави полягає в реалізації та захисті прав і свобод людини та громадянина, а конституційно-правовий статус адвокатської професії дозволяє їй активно забезпечувати права усього громадського суспільства в цілому а не тільки окремо взятої особи. Ефективно реалізовувати правозахисну функцію держави завдяки забезпеченню належної взаємодії у діяльності органів влади та громадянського суспільства, будучи при цьому активним учасником правоохоронного механізму та займаючи незалежне місце в системі правосуддя.

Так, діяльність адвокатів є складним проявом інтересу як державного, так і суспільного. Адже саме через адвокатську діяльність і завдяки їй правова держава реалізує можливість забезпечення прав та свобод своїх громадян. Адвокатська діяльність, з одного боку, має конституційно визначений державний характер, а з іншого боку, адвокати повинні бути максимально незалежними від держави з метою ефективного захисту громадян та юридичних осіб від адміністративного свавілля. Отже, адвокатура виступає унікальним юридичним явищем, яке виконує державну (публічно-правову) функцію, залишаючись при цьому незалежним, недержавним самоврядним інститутом.

Ключові слова: права особи, правова допомога, адвокат, гарантії, законодавство.

Badzeliuk P. Advocacy as a tool for the realization of the fundamental right of a person to professional legal assistance.

This article is devoted to the study of the implementation of the fundamental right of a person to professional legal assistance through the vectors of influence of the bar, the role of the human rights institution in the mechanism of such a right and its place in public life.

An effective justice system provides not only an independent and impartial judiciary, but also an independent legal profession. Lawyers play an important role in ensuring access to justice. They facilitate the interaction be-

tween individuals and legal entities and the judiciary by providing legal advice to their clients and presenting them to the courts. Without the assistance of a lawyer, the right to a fair trial and the right to an effective remedy would be irrevocably violated.

Thus, the bar in the mechanism of protection of human and civil rights and freedoms is one of the means of self-limitation of state power through the creation and active functioning of an independent human rights institution, which is an active subject in the process of fundamental rights. The main constitutional function of the state is to implement and protect the rights and freedoms of man and citizen, and the constitutional and legal status of the legal profession allows it to actively ensure the rights of civil society as a whole and not just the individual. Effectively implement the human rights function of the state by ensuring proper interaction between the authorities and civil society, while being an active participant in the law enforcement mechanism and occupying an independent place in the justice system.

Thus, the activities of lawyers are a complex manifestation of both state and public interest. After all, it is through advocacy and thanks to it that the rule of law realizes the possibility of ensuring the rights and freedoms of its citizens. Advocacy, on the one hand, has a constitutionally defined state character, and on the other hand, lawyers should be as independent as possible from the state in order to effectively protect citizens and legal entities from administrative arbitrariness. Thus, the bar is a unique legal phenomenon that performs a state (public-law) function, while remaining an independent, non-governmental self-governing institution.

Keywords: individual rights, legal aid, lawyer, guarantees, legislation.

Постановка проблеми. Джерелом прав людини не є ні держава, ні будь-яка конкретна правова система, ним виступає – особистість. Це ключ до її універсальності. Це можливості, які надаються кожному з моменту народження та не мають жодної прив'язки до статусу такої особи. Право на професійну правову допомогу виступає основоположним правом особи. Юридична допомога - це як саме право, так і істотна передумова для здійснення та користування низкою прав людини, включаючи право на справедливий судовий розгляд та на ефективний засіб правового захисту. Вона є важливою гарантією, яка сприяє забезпеченню справедливості та довіри громадськості до здійснення правосуддя. Юридична допомога має бути якомога ширшою. Головна мета якої полягає в сприянні усуненню перешкод та бар'єрів, які заважають або обмежують доступ до правосуддя, надаючи допомогу людям, які інакше не можуть дозволити собі юридичне представництво та доступ до судової системи.

Метою статті є аналіз підходів до розуміння професійної правничої допомоги, розкриття ролі та значення інституту адвокатури в механізмі реалізації права особи на професійну правову допомогу.

Виклад основного матеріалу. Правова допомога є продуктом першої фази модернізації. У період з середини 1700-х років до початку 1900-х років відбувалася поступова трансформація західного суспільства та встановлення його сучасних державних та національних правових систем. Низка факторів сприяли появі правової допомоги в сучасному її вигляді, включаючи зростання політичного значення сучасних соціальних прав, нову соціальну динаміку, таку як демократизація, індустріалізація та урбанізація, міграція, класовий конфлікт, виборчі реформи, масова освіта та поява сучасних юридичних професій [1, с.2].

Конституційна реформа щодо правосуддя встановила нові, підвищені гарантії Основного Закону щодо захисту прав, свобод та інтересів осіб у світлі євроінтеграційних процесів а також орієнтацію на позитивний міжнародний досвід правозахисних інституцій.

Так, стаття 59 Конституції України передбачає право кожного на професійну правничу допомогу, яка у передбачених законом випадках надається безкоштовно, а також містить гарантії щодо вільного вибору захисника на власний розсуд особи. У світлі вище наведеного, адвокатська діяльність виступає гарантією забезпечення конституційних прав та свобод особи, а її роль у реалізації цих прав все більшої актуальності.

Переходячи безпосередньо до предмету дослідження, необхідним видається з'ясування термінологічної бази даного напрацювання. В результаті конституційної реформи 2016 року, а саме Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02.06.2016 року термін «правова допомога» було замінено поняттям «професійна правнича допомога», що таким чином, визначило місце адвокатури серед інших інститутів правосуддя на сучасному етапі розвитку української державності, та значно розширило змістовне наповнення терміну [2].

В подальшому, реформа правосуддя, яка відбулася 2016-2017 рр, втілювалася безпосередньо в положеннях процесуальних кодексів, зокрема, цивільного, адміністративного, кримінального та господарського. Реформовані акти значно підвищили роль адвоката у судовому процесі, надавши йому виключне право на здійснення правничої допомоги (ст. 16) [3].

Положення Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» під адвокатською діяльністю трактують незалежну професійну діяльність правозахисника, тобто, адвоката, щодо здійснення представництва, захисту та надання інших видів правової допомоги клієнту, серед яких: консультації, роз'яснення правових питань, правовий супровід юридичних документів клієнта, складення заяв, скарг та інших документів правового та процесуального характеру [4].

А концепцію самого терміну «правова допомога», ми знаходимо в Законі України «Про безоплатну правову допомогу», відповідно до якого під правовою допомогою розуміється надання правових послуг, з метою забезпечення реалізації прав та свобод громадян, захисту порушених чи оспорюваних прав, а також їх відновлення, яка гарантується державою та провадиться виключно за рахунок Державного бюджету, місцевих бюджетів та інших джерел [5].

Отже, як бачимо, кожний нормативний акт, положення по-різному трактують послуги з надання правової допомоги громадянам, зокрема, «правнича допомога», «правова допомога», «адвокатська діяльність», «безоплатна правова допомога» тощо.

Найбільше дискусій серед науковців точаться навколо «правової» та «правничої» допомоги. Чи доцільними були зміни до Конституції? Чи не звужують вони обсяг змістовного наповнення терміну і т.д. Так, на думку ініціаторів запровадження змін до Основного Закону держави, заміна терміну «правова» на «правничу» пов'язаний насамперед з особливостями державної мови, які полягають в тому, що прикметник, який виведений з даного поняття, витікає від іменника, який позначає особу, яка займається наданням правової допомоги. Оскільки, іменником, що позначає особу, яка надає правові послуги, є – правник, то і відмінювання даного слова на правничий є цілком логічним. Дана пояснювальна записка також робить наголос на те, що правом на професійну правничу допомогу є гарантована Конституцією України можливість особи отримати високоякісні юридичні послуги, які може гарантувати та забезпечити професійний адвокат, який здобув спеціальну кваліфікацію та пройшов відповідну підготовку, а не будь-яка особа. Дана формула не забороняє правничої допомоги зовсім, в тому числі і безоплатної правничої допомоги, однак, наголос робиться саме на високопрофесійній правничій допомозі [6].

Слід додати, що Венеціанська Комісія «Щодо запропонованих змін до Конституції України (в частині правосуддя)» від 24 липня 2015 року, в пункті 11 проміжного висновку зазначені зміни також оцінила як позитивні. Оскільки запропоновані уточнення в частині правомочності, яка міститься в статті 59 Конституції, стосується правничої допомоги, яка надається практикуючим адвокатом [7].

Отже, аналізуючи вищенаведені нормативно-правові акти, можемо вивести наступні важелі впливу адвокатури на реалізацію основоположного права особи на професійну правову допомогу:

Верховенство адвокатури перед іншими правозахисними та консультаційними суб'єктами, що прямо передбачено Конституцією;

Багатопрофільність адвокатури, що полягає в наданні допомоги у різних ситуативних обставинах, які витікають з різних джерел права;

Компетентність, яка виявляється в наданні допомоги високопрофільними, спеціально-підготовленими адвокатами;

Професійність, що впливає з наявності спеціальних вимог до осіб, які мають намір займатися адвокатською діяльністю.

Висновки. Отже, як впливає з даного дослідження, внесені зміни до Конституції, не мали наміру звузити змістовне наповнення терміну «правова допомога», а навпаки, привести дану термінологію до усталених стандартів державної мови.

Звертаючись до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», бачимо, що така діяльність ґрунтується на основі договору про надання правової допомоги. В даному випадку виникає невелика колізія між термінологічним унормуванням законодавства. І хоча, незважаючи на те, що норми Конституції мають пряму дію, внесення змін до профільного законодавства є необхідним з метою уникнення двоякого розуміння та суперечності правових положень.

Список використаних джерел:

1. Don Fleming. Legal aid and human rights. URL: https://www.researchgate.net/profile/Don-Fleming-2/publication/228928153_Legal_aid_and_human_rights/links/0046351c7cf885e3c4000000/Legal-aid-and-human-rights.pdf (дата звернення 23.08.2021 р.);

2. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя): Закон України від 02.06.2016 р. № 1401-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016 р. № 28. Ст. 7;

3. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів (Розділи 1-3): Закон України від 03.10.2017 р. № 2147-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017 р. № 48. Ст. 5;
4. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 р. № 5076-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013 р. № 27. Ст.1438;
5. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02.06.2011 р. № 3460-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011 р. № 51. Ст. 2136;
6. Пояснювальна записка до Проекту Закону України про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя). URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=57209&pf35401=37330> (дата звернення 23.08.2021 р.);
7. Проміжний висновок N 803/2015 щодо запропонованих змін до Конституції України в частині правосуддя від 24.07.2015 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU15062> (дата звернення 25.08.2021 р.)